



5

Prázdninová odborná praxe vysokoškolských studentů

Vysokoškolské stáže a mentoring je oblast, které bychom se chtěli v rámci odboru do budoucna více věnovat a prozkoumat její možné formy a podoby. Novinkou v oblasti dobrovolnictví byla také letní prázdninová praxe čtyř vysokoškolských studentů, která se odehrála při přípravě a realizaci programu na hradě Zvířetice u Mladé Boleslavi s řemeslně-dobrovolnickou tematikou. Všichni studenti měli možnost zažít na vlastní kůži, co v praxi obnáší organizační zajištění vzdělávacího a dobrovolnického programu, a prohloubit své znalosti v oblasti dějin architektury a hmotné kultury a koneckonců i rozvoje a podpory regionálního turismu. Týden trvající letní program kombinoval dobrovolnickou činnost zaměřenou na údržbu hradní zříceniny s řemeslnou nábytkářskou dílnou. Účastníci pracovali na odstranění náletové zeleně z hradního příkopu, opatřili novým nátěrem přístupový most do hradu a prováděli úklidové práce. Během několika dní se podařilo pouze s použitím tradičních ručních nástrojů vyrobit dvě soupravy sedacího nábytku, které budou sloužit návštěvníkům hradu; jedna souprava lavic byla umístěna u ohniště, které je tradičně velmi využíváno trampy, druhá souprava bude využita při veřejných kulturních akcích pořádaných městem. Tým složený z řemeslníků, památkářů a místních aktivistů tak důstojně navázal na odkaz Klubu českých turistů a hnutí Brontosaurus, které mají v tomto místě silnou tradici.

Památková akademie třetího věku

V září 2019 byla otevřena Památková akademie třetího věku pod vedením Bc. Kateřiny Pávkové. Dvouleté studium začalo navštěvovat 80 studentů, kteří jsou rozděleni do dvou skupin. Zájem o studium je velký a již nyní evidujeme zájemce na příští

Obr. 5. Přednáška v rámci semináře *Diagnostika dřeva a dřevěných konstrukcí v posluchárně pracoviště NPÚ v Liškové ulici*. Foto: Kateřina Samojská, únor 2019.

běh. Forma akademie třetího věku umožňuje větší propojení studia s činností a zaměřením pořadající instituce, což může být prospěšné jak pro studenty, tak pro Národní památkový ústav – nabízí se provázanost na dobrovolnickou činnost. Studentům seniorům chceme v průběhu dvou let studia poskytnout základní znalosti a dovednosti tak, aby po jeho ukončení mohli nadále, budou-li sami chtít, působit jako dobrovolníci v oblasti ochrany kulturního dědictví, a to samozřejmě nejen v NPÚ, ale i v místních komunitách či neziskových organizacích. Bude tak naplněna vize zapojení seniorů do komunitního života a podpory aktivního stáří. V rámci studia bude proto věnována pozornost zejména oblasti dokumentace a evidence památek, sběratelství, znalectví, péče o historický mobiliář a inventář, péče o historické zahrady a zeleň, péče o archeologické nálezy. Předpokládáme, že někteří studenti akademie zůstanou v kontaktu s naší institucí i po skončení studia a jako proškolení asistenti se aktivně zapojí do dobrovolnické činnosti.

V uplynulém období jsme navázali spolupráci s dalšími institucemi a subjekty a tuto spolupráci podpořili formou memoranda, abychom mohli zkvalitnit nabízené vzdělávací aktivity a programy. Naši partnery v této oblasti se staly Národní muzeum v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm a jeho metodické centrum (Mgr. Radek Bryol), Ministerstvo pro místní rozvoj ČR, sekce regionálního rozvoje (Ing. Marie Zezůlková), Policie ČR (vedoucí odboru pátrání plk. Mgr. Jan Rybář) a Institut pro památky z. ú. (Ing. Aleš Kozák).

Kateřina SAMOJSKÁ

Jihlavské renesanční domy a specifika jejich památkové obnovy.

Seminář pro odborné pracovníky NPÚ

Jihlavské renesanční domy s dvoranou představují rozsáhlý soubor relativně dobře dochovaných příkladů tohoto světybného stavebního typu, považovaného v celoevropském kontextu až do 90. let 20. století za výjimečný fenomén.¹ Za prostými barokními, klasicizujícími i novějšími fasádami se jich v Jihlavě skrývá více než desítka. Probíhající obnova jednoho z nich se pak stala příležitostí pro uspořádání semináře *Jihlavské renesanční domy a specifika jejich památkové obnovy*.²

Seminář určený především pro pracovníky NPÚ sousedních krajů (ale nejen pro ně) umožnil seznámení s fenoménem domů s dvoranou a s různými způsoby jejich druhotných adaptací během 18. až 20. století a zároveň ozřejmil komplikovanou výchozí situaci a možnosti současné adaptace tohoto specifického typu historických staveb. Program semináře sestával z několika částí – úvodní blok tvořily přednášky, při nichž svůj úhel pohledu prezentovali historička architektury Kateřina Samojská, archeolog Marek Peška, architekt Pavel Držmíšek a památkář Jiří Neubert. Na výklad pak navázaly exkurze a prohlídky nedávno obnovených, právě obnovovaných i autenticky chátrajících zástupců tohoto typu domu, budov buď díky komerčnímu využití veřejně přístupných, nebo spravovaných městem.³

■ Poznámky

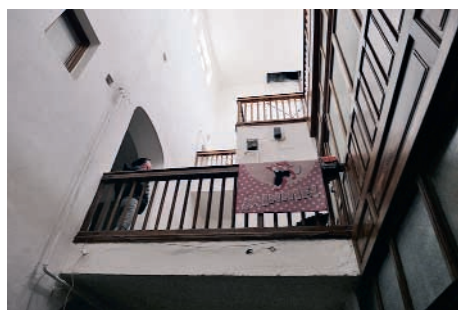
1 *Výzkum renesančních domů s dvoranami v Jihlavě* (výzkumná zpráva), řešitel Milena Hauserová; spolupráce Ivana Ebelová a Martin Ebel, Praha 2001, s. 2–5. Uloženo v ÚOP NPÚ v Brně.

2 Seminář byl pořádán 21.–22. 11. 2019 v rámci projektu Odborné vzdělávání pracovníků NPÚ jako nástroj pro zvýšení efektivnosti a péče o kulturní dědictví ČR, registrační číslo: CZ.03.4.74/0.0/0.0/15_025/0009399.

3 V rámci semináře byly s fundovaným komentářem Jiřího Neuberta z NPÚ, ÚOP v Telči navštíveny následující domy: Benešova č. p. 20 – dům vestavěný do proluky s malou klasicistní dvoranou; Benešova č. p. 22; Brněnská č. p. 6 s malou dvoranou; Brněnská č. p. 8 – s velkou dvoranou s dřevěnými vestavbami; Husova č. p. 10; Husova č. p. 12 – s vlastníkem a architektem obnovy Jaromírem Homolkou; Komenského č. p. 10 – dva domy spojené v 19. století; Masarykovo náměstí č. p. 1, radnice – s architektem obnovy Jaroslavem Huňáčkem; Masarykovo náměstí č. p. 18 – dům před obnovou s předěleným mázhauzem, středověkým sklepem, klasicistními krovky a dveřmi; Masarykovo náměstí č. p. 21 s architektem plánované obnovy Markem Štěpánem; Masarykovo náměstí č. p. 24 – velká dvorana s pavlačemi na kamenných krakorcích; Masarykovo



1



2



3

Roli chybějící úvodní přednášky o podstatě a charakteristických rysech domů s dvoranou, vývoji tohoto stavebního typu a historickém kontextu jeho vzniku splnila zpráva *Výzkum renesančních domů s dvoranami v Jihlavě*, která byla předem doporučena účastníkům k prostudování. Zpráva je dílem Mileny Hauserové a vznikla v rámci výzkumu, na němž se vedle Hauserové podíleli archivními rešeršemi i Ivana Ebelová a Martin Ebel.⁴

Hauserová ve svém textu především upozornila na nepravdivost staršího implicitního předpokladu o výlučnosti jihlavských domů s dvoranami a ukázala, že jsou součástí pásma kulturních kontaktů, které přesahují hranice středoevropského regionu.⁵ Tento stavební typ se objevuje v dnešním Polsku, Německu, Rakousku a Itálii (Zhořelec, Innsbruck, Bolzano, Brixen, Sterzing). „Sám typ domů s dvoranou je zejména v Tyrolsku natolik běžným, že mu není z hlediska umělecko-historického ani památkářského věnována zvláštní pozornost.“⁶ Autorka vyvrátila dále starší teorii o využívání dvorany k prezentaci sukna a nabídla alternativní vysvětlení vzniku a vývoje tohoto typu domu. Na základě analogií z Evropy doložila výhody zastřešené a prosvětlené dvorany uprostřed úzkých a hlubokých kupeckých domů, upozornila však na výraznou změnu jejího významu, která se v případech jihlavských dvoran mění z užitého – ko-

munikačního a obslužného – prostoru na plnohodnotnou součást interiéru s náročným architektonickým pojetím kleneb a výzdobou.⁷ Vznik dvorany tak Hauserová vysvětluje tendencí městských domů „k plošnému i výškovému narůstání“⁸ spolu s potřebou vyřešit problém osvětlení střední části domu a zároveň usnadnit obslužnost více topenišť a místností domu – to vše v architektonické formě přinášené stavebními mistry z podhůří Alp a Podunají.

Hauserová dále popsala základní předpoklady vývoje domů s dvoranou: „Dům (...) musel dosahovat patřičné hloubky, aby bylo možné do jeho středu dvoranu vměstnat (...), přičemž v případě Jihlavy (...) prostor pro potřebné rozšíření poskytl již dříve provedený zábor loubí.“⁹ Autorka zprávy dále upozorňuje, že ač „z dispozice přízemku není přítomnost dvorany přímo čitelná (...), půdorys přízemí byl ovlivněn skutečností, že „část jeho svislých konstrukcí musela vynášet obvodové stěny dvorany (...), tedy zděný hranol o výši téměř tří podlaží.“¹⁰ Dvorana pak měla charakter obdélné či čtvercové šachty s horním osvětlením okny ve stěnách dvorany, vystupujícími nad úroveň střechy, nebo skromněji šachticemi procházejícími klenbou a vystupujícími nad úroveň střechy. Rozlehlé obytné místnosti byly dle Hauserové umístěny v přední i zadní části domu v plochostropých místnostech. Do patra byla z tra-

Obr. 1. Jihlava, Masarykovo náměstí čp. 24. Seminář Jihlavské renesanční domy a specifika jejich památkové obnovy byl zaměřen na seznámení s fenoménem jihlavského domu s dvoranou a s různými způsoby jeho druhotných adaptací v 18. až 21. století. Foto: Kateřina Macková, 2019.

Obr. 2. Jihlava, Brněnská čp. 8. Dvorana, kruciólní prvek jihlavských domů, je při přípravě obnovy limitujícím faktorem – nesnadno využitelným, nákladně vytopitelným a těžko udržitelným prostorem zaujímajícím přibližně třetinu plochy domu. Foto: Kateřina Macková, 2019.

Obr. 3. Hlavní součástí semináře byly prohlídky nedávno obnovených, právě obnovovaných i dosud autenticky chátrajících zástupců jihlavského domu s dvoranou, vedené architektky a památkáři podílejícími se na jejich (plánované) obnově. Foto: Kateřina Macková, 2019.

dičního umístění v přízemí přesunuta i černá kuchyně.¹¹

Mladší vývoj domů s dvoranami byl podle Hauserové ovlivněn trendem zvyšování domů o patro a častou změnou orientace střešního hřebene. Tyto změny si vynutily adaptace horních částí dvoran – likvidaci jejich kleneb, navyšování obvodových stěn a plochostropé zakončení světlíkem. Dalším krokem byly vestavby do dispozice dvoran a adaptace černých kuchyní na jiné využití.¹²

Seminář, který byl z důvodu kapacity navštívených objektů i geografického vymezení tématu koncipován jako komorní, přinesl svým způsobem komplexní zážitek – účastníkům byl prezentován natolik velký vzorek domů s dvoranou, aby si vytvořili ucelenou představu o šíři spektra podob tohoto specifického typu stavby. Vedle poznání historie a vývoje jihlavských domů však umožnil také seznámit se s jejich současným stavem a diskutovat o jejich vy-

■ Poznámky

náměstí č. p. 25 – velký mázhauz s nástěnnými malbami; Masarykovo náměstí č. p. 58 – Muzeum Vysočiny, dva spojené domy, bývalý soukenický cechovní dům s arkádovým ochozem a vedlejší s menší malovanou dvoranou; Matky Boží č. p. 12 – vysoká dvorana s malovanými zrcadly s motivy dne a noci; Matky Boží č. p. 28; Matky Boží č. p. 35 – domek vklíněný mezi kostel a dům, bývalá gotická kaple.

⁴ Hauserová (pozn. 1).

⁵ Ibidem, s. 2–5.

⁶ Ibidem, s. 8.

⁷ Ibidem, s. 9.

⁸ Ibidem, s. 11.

⁹ Ibidem, s. 12.

¹⁰ Ibidem, s. 12.

¹¹ Ibidem, s. 13–16.

¹² Ibidem, s. 20.



4

Obr. 4. Účastníci semináře se mohli dotknout autentických stavebních konstrukcí a tradičních materiálů a pod vedením štukatéra Jindřicha Krejčího mohli rovněž přiložit ruku k dílu. Foto: Kateřina Macková, 2019.

užití, obnově a adaptaci. Několik domů, které takovou adaptaci v průběhu uplynulých dvaceti let prošly, si účastníci dokonce mohli osobně prohlédnout za doprovodu autorů obnovy (Jaroslava Huňáčka, Marka Štěpána, Jaromíra Homolky, Pavla Držmíška) a zástupce Územního odborného pracoviště NPÚ v Telči, památkového garanta pro Jihlavu Jiřího Neuberta, kteří poskytli účastníkům semináře zasvěcený výklad.

Prohlídky prokázaly proměnu estetiky za posledních 10–15 let (dle subjektivního názoru autorky ve prospěch mladších řešení) a potvrdily tezi o přínosti spolupráce mezi architekty a památkáři, jejímiž plody jsou funkčně vtipná a esteticky kvalitní řešení, nevylučující uplatnění soudobého výrazu při zachování hodnot historického objektu.

Diskuse o možnostech obnovy a adaptace zároveň ukázala, že dvorana, kruciólní prvek jihlavských domů, je výrazně limitujícím faktorem – nesnadno využitelným, nákladně vytopitelným a těžko udržovatelným prostorem, zaujímajícím přibližně třetinu plochy domu. Další omezení přináší výrazně hloubková dispozice domů, která odpovídá typické středověké parcelaci obecně, v Jihlavě je však proti příkladům jiných měst ještě o něco výraznější. Komplikuje komerční či jiné efektivní využití přízemních prostor s ohledem na potřebu průchodu k zadním traktům

domů. Předělení hloubkovou příčkou, řešení časté v minulosti i dnes, má na charakter přízemních prostor značně neblahý vliv.

Z podkladů, které mohli účastníci i během krátkého semináře získat, je zřejmé, že návratnost investic není a nemůže být hlavní motivací k památkově citlivé a architektonicky kvalitní obnově domů a do hry musí vstoupit vědomí vyššího zájmu v boji za udržení našeho kulturního dědictví.

Intenzivní intelektuální aktivity, realizované formou přednášek a exkurzí, byly pak vyváženy ještě praktickými dílnami, které spočívaly v zapojení účastníků do odstraňování druhotných povrchových úprav dvorany domu č. p. 28 v ulici Matky Boží, jenž právě prochází citlivou postupnou obnovou.

Seminář *Jihlavské renesanční domy a specifika jejich památkové obnovy* byl další z řady vzdělávacích akcí určených zaměstnancům Národního památkového ústavu v rámci *Projektu Odborné vzdělávání pracovníků NPÚ jako nástroj pro zvýšení efektivnosti a péče o kulturní dědictví ČR*. Jeho cílem je další odborné vzdělávání zaměstnanců NPÚ zaměřené zejména na prohloubení jejich odborných znalostí a rozvoj interpersonálních dovedností pro zvýšení kvality výkonu památkové péče.¹³ Je proto skvělé, že se zaměstnanci NPÚ dočkali vzdělávacího programu koncipovaného podle jejich potřeb a zohledňujícího úroveň jejich odborných kompetencí.¹⁴

Jana TICHÁ; Martin PÁCAL

■ Poznámky

13 Přestože se jednotlivé programy liší svým charakterem, tématem, časovou dotací i kapacitou, lze očekávat další zajímavá a přínosná setkání.

14 Více informací je průběžně k dispozici na intranetu NPÚ ve složce Dokumenty – Projekt vzdělávání a v Newsletteru, k jehož odběru se lze přihlásit odesláním emailu na adresu: projektvzdelavani@npu.cz.

Tovární komíny. Pády ikon průmyslového věku

VONKA, Martin; HORÁČEK, Michal. *Tovární komíny. Pády ikon průmyslového věku*. Praha: České vysoké učení technické v Praze, Fakulta stavební, 2018. ISBN 978-80-01-06407-8.

Utěšeně se rozrůstající knihovna tuzemských publikací v oboru průmyslového dědictví získala nový přírůstek. Publikace pochází z pera dvou mladých autorů, řešitelů projektu Ministerstva kultury ČR NAKI II – *Dokumentace, evidence, prezentace a návrhy konverzí továrních komínů jako ohrožené skupiny památek průmyslového dědictví na území České republiky*. Prvý z nich, větry v komínových výšinách ošlehaný Martin Vonka, stál i za předcházejícími (a vůbec prvními) publikacemi, které se u nás továrními komíny zabývaly.¹ Druhý z autorů, Michal Horáček, na sebe před nedávnem upozornil pozoruhodnou publikací o industriálním dědictví Benešova.² Jak stránky knihy ukazují, spolupráce stavebního inženýra s historikem hospodářských a sociálních dějin se ukázala být pro zvolené téma výtečnou volbou.

V nové knize se badatelé zaměřili výhradně na zánik továrních komínů, avšak v širších souvislostech. Ostatně právě důraz na kontext, komplexnost a symboliku je jedním z příznačných motivů jejich výzkumu. Sami k tomu v úvodu své práce poznamenávají: „Chybí kontext vědomí, že komíny nejsou jen uměleckými díly (často ostatně bez konkrétních architektonických znaků, díky kterým by tak mohly být primárně chápány) ani čistě technickými stavbami, ale zejména právě ikonickými symboly.“ Tímto prizmatem jsou také vertikály komínů v knize nazírány. Získaný obraz vydatně dokreslují hojné citace z dobového tisku a literatury, dodávající mu živých barev. Kniha je zaměřena zejména na zděné komíny, které tvoří nejstarší a také nejvíce ohroženou skupinu těchto staveb. Čtenáře možná překvapí, že poslední zděný komín u nás postavili pracovníci národního podniku Teplotechna v roce 1984 v domálickém pivovaru. Dožil se pouhých 20 let, poté se proměnil zpět v cihly a sutiny.

Publikace je přehledně členěna na sevřené tematické kapitoly. Po úvodu následuje přehled pramenů a literatury k tématu zániku komínů, samozřejmě

■ Poznámky

1 Martin Vonka, *Tovární komíny. Funkce, konstrukce, architektura*, Praha 2014. Dále Martin Vonka – Robert Kořínek, *Komínové vodojemy. Funkce, konstrukce, architektura*, Praha 2015. – Martin Vonka et al., *Komínové vodojemy. Situace, hodnoty, možnosti*, Praha 2015.

2 Michal Horáček, *Benešov technický a industriální*, Benešov 2017.